

הגאון רבי מנשה סלמאן שהרבאני ז"ל מחור"ר בבל

קונטרס 'ספור בני יעקב ויוסף'

הגאון רבי מנשה סלמאן שהרבאני ז"ל, נולד בבגדאד בשנת תרמ"א. ראשית חינוכו קבל במדרש תלמוד תורה הגדול בעיר, ובשנת תרנ"ו עבר ללמוד בישיבה הידועה "בית זלכה" בבית מדרשו של הג"ר משה צדקה ז"ל. על אף גילו הצעיר, השתלב במהרה בקרב תלמידי הישיבה ולאחר זמן קצר נמנה עם טובי הלומדים, בהתמדתו, בעיונו ובבקיאותו בסוגיות הש"ס. כן זכה לקרבה יתירה עם מרן הגאון רבינו יוסף חיים זלה"ה, בעל בן איש חי, אשר חיבבו כבנו ואף לימדו כתיבת סת"ם, שחיטה ומילה.

לאחר נישואיו, נשלח ע"י מרן הרי"ח טוב ז"ל לעמוד בראשות הישיבה שהתקיימה בקבר עזרא הסופר הסמוך לעיר בצרה. כעבור שנתיים שב לבגדאד ונמנה עם מורי מדרש תלמוד תורה. רבים היו תלמידיו אשר ברבות השנים נעשו תלמידי חכמים, ביניהם הגאונים רבי סלמאן חוגי עבודי, רבי יהושע משה, ורבי יעקב מוצפי ז"ל.

בשנת תרנ"ח נתבקש ע"י חכמי בגדאד לשמש רב הקהילות בערי עבדאן ומחמרה אשר בדרום פרס, ולאחר שקיבל את ברכת מרן הרי"ח טוב ז"ל, נסע ועמד בראשן עד לעליתו לארץ ישראל בשנת תש"י.

חיבורים רבים הותיר רבינו אחריו בכת"י, בהם פירושים על התורה והנ"ך, ספרי מוסר, דרשות ומליצות, פיוטים, ביאורים על התפילה ועוד. בין כתביו הרבים נמצא קונטרס 'ספור בני יעקב ויוסף' בדרך שיר ומליצה, ועליו ביאורים חונים, מיוסד כולו ע"פ מדרשי חז"ל וביאורי המפרשים בחיבוריהם, ובפרט ע"פ ביאור המלבי"ם על התורה. קונטרס זה רואה אור בכאן בשלימות לראשונה מכת"י.

תודתנו לבני משפחת הרב המחבר, ובראשם לנכדו, הרב שאול שהרבני הי"ו.

יעקב ציון זמיר

ספור בני יעקב ויוסף

הספר הזה יכיל י"א פרקים על סדר הא"ב. והוא שיר חדש ישיר. לאל המוריש והמעשיר. הנותן אמרי שפר. ה' יעץ ומי יפר. ובאו בו הענינים. בחרוזים יקרים מפנינים. ובמליצות נעימות וטובות. המשמחים את הלבבות. במדה ובמשקל קצובות. וחוצבי אש להבות. מים רבים לא יוכלו לכבות. בענין יוסף ואשר קרהו. מאת אחיו כי מכרוהו. ויוסף הורד מצרימה. בגזרת שוכן שמימה. ויצא למלוך מבית סורים. ילד מילדי העברים. ונוסח הכתב אשר שלח יעקב לצפנת פענח. ושירה אשר שרה שרח בת אשר אשר ללב יעקב תשמח. גם בו וכוחים אשר נתוכחו שבטי יה הישרים. עם חכמי פרעה יוחני וממרא המצרים. בחקירות נפלאות.

ספור בני יעקב ויוסף

רמפר הזה יכיל יא לרקים על סדר האב והוא שיר
חדש יסיר לאל המוריש והמעשיר הנותן אמרי שפר
ב יעץ ומי יפר וגאו בו העניינים בחרוזים יקרים מפנינים
ובמליצות נעימות וטובות המשמחים את הלככות במדה
ובחשק לקצובות וחוצבי אש להכות מיסרכים לא יוכלו
לכבות בענין יוסף ואשר קרהו מאת אחיו כי מכרוהו
ויסוף הורר מצרימה במרת שוכן שמימה ויצא למלך
מכית סורים ילד מילדי העברים וגוסס הכתב אשר
שלה יעקב לצלות פנח ושירה אשר שרה שרח ברת
אשר אשר ללב יעקב תשמח גם בו וכוחם אשר נתוכחו
שבטי יה הישרים עם חסמי פרעה יוחי וממרא המצרים
בחקירות נפלאות ובקוצר המהבאות ייעשו לטובה אות
כי המלך יצאאות על הכל הוא משגות ותעלומות יודע
ואמונה אמן בהשאת הנפש ובתחית המתים ובתגמול
והעונש בעולם הנצחי ושם הנפש החיה נצח תחי
והחלומות שלא באו בסדר האב יש לי טעם בזה והמבין יבין
ולנעמי מודע כי הספר הנכחי יסודותיו כוננו על פי המדרשים
הקדושים ונס ביאורו הוא מהפרשים זל וביחוד מכאור
ההג מלביש זצל אשר על התורה
יהקורא בו צוף דכש יטעם ולנפשו יערב וינעם לכן ידיד
נאמן נטענעמן הא לך צנצנת המן ואכלת ממנה כל
עת וזמן ולא אשלחך כי אם ברכתני והיה זה שכרי מאד
הצבי מנשה בן לאא סלמאן שהרבאני סט

וקראתי את הספר הזה בשם "ספור בני יעקב ויוסף" כי הוא
בנימטריא אני מנשה סלמאן חזק לזכרון טוב

שנת ה'תרצ"ז

אוצר החכמה

אוצר החכמה

קונטרס 'ספור בני יעקב ויוסף' כת"י

ובקוצר המה באות. ויעשו לטובה אות. כי המלך ה' צבאות. על הכל הוא משגיח. ותעלומות יודע. ואמונה אמן בהשאת הנפש. ובתחית המתים. ובתגמול והעונש בעולם הנצחי. ושם הנפש תחיה נצח תחי. והחלומות שלא באו בסדר הא"ב יש לי טעם בזה והמבין יבין.

ולנעמי מודע כי הספר הנכחי יסודותיו כוננו על פי המדרשים הקדושים. וגם ביאורו הוא מהמפרשים ז"ל. וביחוד מביאור הרה"ג מלבי"ם זצ"ל אשר על התורה.

והקורא-כו צוף דבש יטעם. ולנפשו יערב וינעם. לכן ידיד נאמן. נמנע נעמן. הא לך צנצנת המן. ואכלת ממנה כל עת וזמן. ולא אשלחך כי אם ברכתני והיה זה שכרי.

מאת הצב"י מנשה בן לא"א פלמאן שהרבאני ס"ט

וקראתי את הספר הזה בשם "ספור בני יעקב ויוסף" כי הוא בגימטריא אני מנשה סלמאן חזק. לזכרון טוב.

שנת התרצ"ז

ספור בני יעקב ויוסף

לחן אודה לאל לבב חוקר

סי' א' מנשה

אִוְכָה לְשׁוֹכֵן עֲלֵיהָ. אֵדִיר וְכִב עֲלֵיהָ. וְאַסְפֵּר מַעֲשֵׂי יְהוָה. הָאֵל הַגָּדוֹל וְנוֹרָא.
מֵאֵד עֲמָקוֹ מִחֻשְׁבוֹתָיו. וּמֵאֵד גָּדְלוֹ נִפְלְאוֹתָיו. וּקְרוֹבוֹת הֵן יְשׁוּעוֹתָיו. וְעוֹנָה הוּא בְּעֵת צָרָה.
נוֹרָא וְצוֹפָה עֲתִידוֹת. וְאֵדוֹן כָּל הַתּוֹלְדוֹת. וְלִשְׁמוֹ נֶאֱחָה לְהוֹדוֹת. בְּשִׁיר וְשִׁבְחָה וְזִמְרָה.
שְׂדֵי אֵל בּוֹרָא כָּל הַיְקוּם. וְעֲצָתוֹ נֶצַח תְּקוּם. וּמִשְׁשָׁנָאִיו הוּא יְקוּם. וְלוֹ הָעוֹז וְהַמְשַׁכָּה.
הוּא בּוֹרָא נִפְשׁוֹת כְּבוֹד. עֲלִיּוֹן נִסְבַּת הַסְּבּוֹת. יְחִיד וְרוֹכֵב עַרְבוֹת. וּמִכְרָחַם הוּא עַל כָּל גְּבָרָא.

פרק א'

ע"ס הא"ב

אֲנִפִּיר מַעֲשֵׂה שְׁהִנָּה. בְּכִנִּי יַעֲקֹב שְׂכֵמִי יְהוָה. וְאַשֶּׁר לְיוֹסֵף הִנָּה. אֲזִי עִם אֶחָיו הַעֲשָׂרָה^[1].
בֵּן וְקוֹנִים וּבַחֵר בּוֹ. וּמִכָּל אֶחָיו אֶחָבוֹ. וּלְהוֹרוֹת נָתַן בְּלִבּוֹ. חֶכְמָה וּמוֹסָר וְתוֹכָה.
גָּדְלוֹ בְּרֹב מְשׁוּשִׁים. וַיְהִי לוֹ כְּתֹנֶת פָּסִים. וַיֵּרָא אֲשֶׁר אֶחָיו עוֹשִׂים^[2]. וְאֲזִי בְּעֵינָיו לֹא יִשְׁכָּה.

[1] הנה הטעם מה שהסכימו השבטים שבטי יה למכור את אחיהם ותחלה רצו לשפוך את דמו, שבהכרח החזיקו אותו ח"ו לרשע ואיש משחית עד שחשבו למצוה לבערו מן העולם, כי לא יתכן שבעבור קנאה קלת הערך על כתונת פסים שעשה לו אביו נהפכו הצדיקים האלה מצוקי ארץ לחבר רוצחים וחיתו טרף, זאת יבארו לנו הכתובים ללמד זכות על השבטים מצד אחד כי היתה כונתם לשם שמים, ועל כן לא מצאנו שנענשו על זאת כי היו בזה כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלהיו לא עזב [ישעיה נח, ב], ובכל זאת יגלה גם צדקת יוסף מצד השני כי ישטמוהו בעלי חצים [בראשית מט, כד] בלא פשע, וע"כ ותשב באיתן קשתו [שם].

[2] וירא אשר אחיו עושים. וכדאיתא במדרש [בראשית רבה פד, ז] ר"מ ור"י ור"ש, ר"מ אומר חשודים הן בניך על אבר מן החי, ר"ש אומר תולין את עיניהם בבנות הארץ, ר' יהודא אומר מזלזלין הן בבני

דַּבַּתְּם רָעָה לוֹ הַבִּיּא. וַיֹּאמֶר שְׁמַע נָא אָבִי. אֲנִיכֶּה אֲשֶׁר בְּלִבִּי. וְאַמֶּת לָךְ אֲסַפְּרָה.
הִנֵּה רָאִיתִי אֶת אֲחִי. כִּי נוֹטִים מִדַּרְכֵי אֵל חִי. אֲשֶׁר בָּהֶם הָאָדָם חִי. וְנִדְרָכָם מִמּוֹךְ נִסְתָּרָה.
וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא לָהֶם. וְהוֹכִיחָם עַל פְּגִיעָתָם. וַיִּדְעוּ כִּי מֵאַחִיהֶם. יוֹסֵף וְאַפָּם בּוֹ חָרָה.
זָכְרוּ לוֹ גַּם הַחֲלוּמוֹת. הַכּוֹכָבִים וְאַלְמוֹת. מָנְעוּ מִמֶּנּוּ שְׁלוֹמוֹת. וַשִּׁנְאָתָם מֵאֵד גָּבְרָה.

ס' חלם יוסף

חֲלָם נָהֵם מֵאַלְמִים^[3]. בְּתוֹךְ הַשָּׁדָה אֲלָמִים. וְקָמָה עַל הָאֲלָמִים. אֲלָמָתוֹ וְגַם גָּבְרָה.
יָשִׁים עוֹד וְשִׁמְחָה^[4]. כִּי הַשֶּׁמֶשׁ וְנֶרְס. וַיֵּא בּוֹכָבִים פְּזָרִים. מִשְׁתַּחֲוִים לוֹ בְּמוֹרָא.
וַיִּסְפֹּר לָאֵב וּלְאַחִים. חֲלוּמוֹ לְהִיּוֹת שְׁמָחִים. וְאַחִים הָיוּ גָּאֻנָּהִים. וְאֵב גָּעַר בּוֹ גָּעָה.
סוֹף אָחִיו קָנְאוּ מִמֶּנּוּ^[5]. וַיֹּאמְרוּ אֵיךְ יִמְשׁוֹל בְּנֹו. וּמִלּוֹךְ וּמִלּוֹךְ עָלֵינוּ. וַיִּשְׁתַּכַּר הוּא בְּשָׁרָה.
פּוֹנֶה מִמֶּנּוּ לָבֹו. וַיַּעַר מַחְשָׁבוֹת לָבֹו. כִּק רַע עוֹלִים עַל מִשְׁכָּבוֹ. לָכֵן הִרְעָה נִבְעָה.
חָרָד וְרָגַז לָבָבִים^[6]. וְחִמְתָּם בְּעָרָה בָּם. כִּי אֵיךְ קָם אֶחָד מִקְרָבָם. מִדַּבֵּר עֲלֵיהֶם סָרָה.

השפחות וקורין להם עבדים. ר' יהודה בר סימון אמר ועל תלתייהון לקה (משלי טז, יא) פלס ומאזני משפט לה; א"ל הקב"ה אתה אמרת חשודים בניך על אבר מן החי, חייך אפילו בשעת הקלקלה אינם אלא שוחטים ואוכלים, וישחטו שעיר עזים [בראשית לו, לא], אתה אמרת מזלזלין הן בבני השפחות וקורין להם עבדים, לעבד נמכר יוסף (תהלים קה, יז), אתה אמרת תולין עיניהם בבנות הארץ, חייך שאני מגרה בך את הדוב, ותשא אשת אדוניו וכו' [בראשית לט, ז].

[3] חלם והם מאלמים. יוסף בצדקתו ובטוהר נפשו החזיק את אחיו לאוהבים וחשב שהם יפתרו חלומותיו לטובה [אור החיים, בראשית לו, ה], כי כל החלומות הולכים אחר הפה [ברכות נה ע"ב], אבל האחים חרה להם על דברו דברי אהבה כמחזיק אותם לידידים, ועל זה בעצמו שנאתם מאד גברה, כי חשבוהו לעז פנים שלא יבוש מלכסות שואה במשאון בדברי אהבה, ולא רצו לשמוע החלום. ובא בחלום הזה הודעה ששררת יוסף תבוא על ידי התבואה ויתחזק עליהם בכח וגבורה ויסכימו לשררתו ברצון טוב ונפש חפצה [רד"ק, בראשית לו, ה].

[4] והחלום השני, מורה ענין אחר מוסיף על הראשון, שאחר שיהיו נכנעים לו אחיו ברצון בעת שיבואו לקנות תבואה במצרים, יבא אביו וכל בית אביו למצרים בגדולה וכבוד, ואז ישתחו לו אביו ונשיו וכל בית אביו [רמב"ן, בראשית לו, ז].

אולם יוסף שראה שע"י ספור חלומי הראשון נעשו אויבים לו, ורצה להוציא השנאה מלבם ולומר להם שהחלום היה דבר בטל, והראיה שחלם עוד חלום שהשמש ישתחוה לו עם הירח וי"א כוכבים שזה דבר בטל בודאי ודמיון כוזב וכן החלום הראשון היה דבר בטל. ועז"א ויספר לאב ולאחים, רק ספורי מעשיות, והוא דבר בטל, וכן גם הראשון אין בו ממש. ואם היה מספר זה רק להאחים, היה פועל בזה להסיר קנאתם, אבל ויספר לאב ולאחים, ואביו רצה בצד אחד לפתור חלומי לטובה, ובצד אחר רצה שלא יקנאו בו אחיו, וגער בו גערה [רמב"ן, בראשית לו, י], כאומר הנה חלמת דבר שאי אפשר להיות, הא' האפשר שאב ישתחוה לבנו. הב', אמו רחל אינה בחיים. הג', אחיו שהם רבים ועצומים ממנו. ומה שחשב יעקב על ידי גערותו לשכך חמת אחיו היה בהפך.

[5] ויקנאו אחיו ממנו כי ראו שיש איזה ממש בחלומות אלה [רבינו בחיי, בראשית לו, יא], וחשבו שאביו רוצה להמליכו עליהם כשימסור לו הבכורה והברכה, ואין זה כי אם יצר מחשבות לבו רק רע כל היום והבאיש את ריחני לפני יעקב אבינו ולא יותן לנו חלק ונחלה בבית אבינו, ולזאת נבער הרע מקרבינו, וזה רצון בוראינו.

[6] חרד ורגז לבבם. ודנו בזה כוונה אחרת, וחשבו כי אותו אהב אביהם מכולם אהבה עצמיית ולא אהבה נשמיית, והוא כי עד עתה רק אחד מן הבנים היה הלב והסגולה ויתר הבנים היו כקליפות, וישמעאל נדחה מפני יצחק, ועשו מפני יעקב, ויצחק ויעקב ירשו ברכת אברהם הבכורה והברכה וירשת הארץ והדבוק האלהי, ולבני הפילגשים נתן אברהם מתנות וישלחם [בראשית כה, ו], ועשו בבכי ירש

טָהַר לֵב נִשְׁלַח אֲלֵיהֶם^[7]. וְכָא בְּמִצְוֹת אֲבִיהֶם. וּבְטָרָם יִקְרַב אֲלֵיהֶם. אֵשׁ הַקִּנְיָה בָּם בְּעֶרְתָּ. יַחַד אִזּוּ בְּרֵאוֹתָם אוֹתוֹ. הַתִּנְקְלוּ לְחֵמִיתוֹ. וּרְאוּבֵן הוּא הֲצִיל אוֹתוֹ^[8]. וַיִּשְׁלִיכוּהוּ מִבּוֹרָתָ. בְּכֶדָה אֲזָנָם מִשְׁמוּעַ^[9]. וְעַקְתָּ אֶחָ הַמִּשְׁוֹעַ. נָא אֲחִי חֲדָלוּ הִרְעָ. וְזָכְרוּ הָאֵל הַנּוֹרָא. לָמָּה חָרָה בִּי אַפְּכֶם. וְאֲנִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם. וְלִפִּי שָׁלֵם עִמָּכֶם. וְאֵחָ יוֹלֵד לְצָרָתָ. מִה פִּשְׁעִי וּמִה חַטָּאתִי. כִּי אַתֶּם שְׁנֵאתֶם אוֹתִי. וּבְמִצְוֹת אֲבִי הֵן בָּאתִי. וּפְקַדְתוּ רוּחִי שְׁמָרָתָ. אוֹצֵר הַחֲכָמִים נָא אֲחִי חוּסוּ עַל נַפְשִׁי. וְעַל גִּפְשׁ מְרִים רֵאשִׁי. וְשִׁלְחוּנִי לְחַפְשִׁי. אֲשׁוּב אֶל אֲבִי בְּמִהְרָתָ. סִלְחוּ לִי וְאִם פִּשְׁעִי בִּי. וַעֲשׂוּ לְמַעַן אֲבִי. כִּי מֵאֵד הוּא מִתְנַחֵם בִּי. בְּמִיתָת אֲפִי הִיָּקְרָתָ. עֲזֹבוּ לְעַמּוּס מִרְחָם. וַיָּשְׁבוּ לְאֹכֹל לֶחֶם^[10]. וַיְהוּדָה כֵּךְ עָלָיו רַחֵם. וַיַּעֲלוּהוּ מִבּוֹרָתָ.

ברכת החרב והר שעיר ונדחה מנחלת ה'. וכאשר לא ידעו השבטים שעתה יתנוצץ הענין האלהי על מטה שלמה ושכל שבטי יה יהיו לב וסגולה, וראו שיעקב אהב רק את יוסף, חשבו שזה מפני שחושב שהוא הלב והסגולה ויתר בניו כקליפות, ובפרט שעשה לו כתונת פסים שמורה שרצה ליחדו לעבודת ה' ולתת לו מעלת הבכורה ועל כן יציניו בבגדי כהונה וכתונת בד קודש, וכאשר נדמה להם שהוא איש נאה ואיש זדון משתרר עליהם ומוציא דבה להבאיש ריחם בעיני אביהם, ובפרט מה שראו בענין החלומות כי חושב למלוך עליהם, ואם ירצה הבכורה ומתנות האלהיות, איך ירצה במלוכה ומשרה. ועל פי זה חשבו שהוא אם יצליח להטות לב אביו לכל זה, יהיה סלון ממאיר לבית יעקב, לכן חשבו לכלות קוץ מכאיב מן הכרם לתועלת כללי, לא מקנאת איש מרעהו רק למען לא יחלל שרי קודש ויתן לאחר יעקב וישראל לגדופים [ישעיה מג, כח]. ומנעו ממנו שלומות כי השנאה הרגילה תתקרב עת ידבר האויב דברי שלום ורצוי כמ"ש מענה רך ישיב חמה [משלי טו, א], אבל השנאה שהיא ע"י קנאה וכ"ש שחושב כי הוא אורב לנפשו וכבודו ושהוא רשע למות, תגדל עוד ע"י דבורו לשלום כאלו בפה חנף ישחית רעהו ובפיו שלום ידבר ובקרבו ישים ארבו [ירמיה ט, ז].

[7] טָהַר לֵב נִשְׁלַח אֲלֵיהֶם. לראות את שלומם ואת שלום הצאן כאשר צוהו אביהם, ובטרם יקרב אליהם התנכלו להמיתו ששסו בו את הכלבים [בראשית רבה, פרשה פד, אות יד], וחשבו שרודף אותם ורוצה לאבד אותם בעוה"ז ובעוה"ב, ועל ידי כן שפטו להמיתו ואמרו לא בא לראות את שלום אחיו רק מצד שהוא חלם שישתרר עלינו בשדה לכן בא אל השדה למלאת חלומנו ולכן לא נמתין עד שיצליח להשתרר עלינו.

[8] וְרֵאוּבֵן הוּא הֲצִיל אוֹתוֹ מִהֲמִיתָהּ וַיֹּאמֶר לֹא נִכְנָנוּ נַפְשׁ וְאֵל תִּשְׁפְּכוּ דָם הַשְׁלִיכוּ אוֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה וַיֵּד אֶל תִּשְׁלַחוּ בו [בראשית לז, כא כב], והתורה העידה למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו [שם]. ואיתא במדרש [בראשית רבה, פרשה פד, אות יד] ר' יוסי אמר כל אחד ואחד מהם היה משמש את אביו יומו, ואותו היום של ראובן היה. וראובן שב אל הבור, והיכן היה, רבי אליעזר ורבי יהושע, ר"א אומר בשקו ובתעניתו, כשנפנה הלך והציץ לאותו בור, והה"ד וישב ראובן אל הבור [בראשית לז, כט], א"ל הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחלה, חייך שכן בנך עומד ופותח בתשובה תחלה, ואי זה, זה הושע שנאמר (הושע יד, ב) שובה ישראל עד ה' אלהיך, רבי יהושע אומר כל טרחות של בית היה מושלך עליו, וכיון שנפנה הלך והציץ באותו הבור [ילקוט שמעוני, פרשת וישב, רמז קמב].

[9] כְּבִדָּה אֲזָנָם מִשְׁמוּעַ. ויהי כאשר בא יוסף אל אחיו וישב לפניהם, ויקומו עליו ויחזיקו בו ויכוהו לארץ ויפשיטוהו מכתונת הפסים אשר עליו, ויקחוהו וישליכו אותו הבורה, והבור רק אין בו מים כי אם נחשים ועקרבים [שבת כ"ב ע"א], ויירא יוסף מפני הנחשים והעקרבים אשר בבור ויצעק יוסף בקול גדול ויסתר ה' את הנחשים ואת העקרבים בקירות הבור ולא הרעו ליוסף. ויקרא יוסף מתוך הבור אל אחיו, נא אחי חדלו הרע וזכרו האל הנורא, למה חרה בי אפכם ואני יוסף אחיכם וכו'. ויוסף מדבר את כל הדברים האלה מתוך הבור וצועק בקול מר ומתחנן אליהם ואין חונן ואין מרחם ואין עונה ואין קשב. ויתרחקו מן הבור הרחק כמטוהי קשת למען לא ישמעו את צעקתו ואת בכייתו בבור [ספר הישר, פרשת וישב].

[10] וַיָּשְׁבוּ לְאֹכֹל לֶחֶם. ויתיעצו יחד מה לעשות לו, אם להמיתו ואם להשיבו אל אביו. המה מתיעצים

פָּתַח פִּי וְלִבּוֹ שָׁבוּר. כַּאֲשֶׁר עָלָה מִתְבוֹר. וְהוֹדָה לָאֵל הַתְּבוֹר. אֲשֶׁר חִישׁ שָׁלַח לוֹ עֲזָרָה. צָדְקוֹ פָּנָיו בְּחֻשְׁבוֹ. כִּי יָשׁוּב לָאֵב אֶהְבּוֹ. וּפָתַע חֶדֶד לִבּוֹ. כִּי הֵן הוֹכֵן לְמִכִּיכָה. קָדְמוֹ אֶת פְּגִי יוֹסֵף. וַיֹּאמְרוּ כִּב לֵךְ אֶל תּוֹסֵף. דָּבָר וּבָעֵד עֲשָׂרִים כֶּסֶף. נִמְכַּר לִבִּי שִׁפְחַת שָׂרָה. רֵאוּבֵן אֲזִי שָׁב אֶל תְּבוֹר. וַיֵּרָא כִּי אֵין יוֹסֵף בְּבוֹר. קָרָא לִיהוּדָה הַתְּבוֹר. אָנָּה הוּא בֶן הַתְּבוֹרָה. שָׁמַע רֵאוּבֵן אֶחָיו. כִּי אֶת דָּמּוֹ לֹא שָׁפְכוּ. וַגִּלָּף וַנִּמְכְּרוּ. אֶל הָאוֹרְחָה שְׁעָבְרָה. תִּקֶּף גִּחְמוֹ וַיִּשְׁבוּ. אָבֵל לֹא יָבִילוּ הַיָּשִׁיבוּ. וְכֵלָם אֲזִי הִתְעַצְבוּ. וַיִּחְנוּ שָׁם בְּמִכָּה.

פרק ב'

אֲחֵר נִוְעָצוּ בִּיגִיחֵם^[11]. מַה לְהָשִׁיב לְאַבְיָהֵם. לְקַחוּ כְּתוּנָת אֶחָיָהֵם. כְּתוּנָת פָּסִים הִיָּקְרָה. בְּדָם שְׁעִיר הַטְּבִילוֹהָ. וְלְאַבְיָהֵם הַבִּיאוּהָ. וַיֹּאמְרוּ זֹאת מִצְאָנוּהָ. שָׁם בֵּין סָבְכִי הִנֵּעְרָה. מְוִיָּה שָׁם לֹא רָאִינוּ. נָעַל זֶה דָּוָה לִבִּנוּ. אוֹלֵי כְּתוּנָת אֶחָיו. הָאֵם אֶתָּה הוּא מִכִּיכָה. דְּמָעוֹת זָלְגוּ מֵעֵינָיו. עַל בֶּן הַנּוֹלָד לְקוֹנָיו. עָנָה וַאֲמַר לִבִּי. כְּתוּנָת בְּנִי הִיָּקְרָה. הִיא לִי טָרֶף טָרֶף יוֹסֵף. יוֹסֵף בְּנִי בְּנִי יוֹסֵף. רֵאוּת פְּגִיָּה לֹא אוֹסֵף. הִיא נִשְׁמָה כִּי לֹא נוֹתְרָה. וּמִיָּדִי הִיָּתָה לָךְ. כִּי אֲנִכִּי שְׁלַחְתִּיךָ. לְרֵאוּת אֶת שְׁלוֹם אֶחָיָה. אוֹי לִי עַל זֹאת הַבְּשׁוּרָה. זֹעֵק מִר בּוֹכָה וּמִבְּכָה. וְדְמָעוֹת עֵינָיו תִּפְפָּקָה. אֶתָּה הִיָּתִיתִי מִסְכָּה. לְרֵאוּת חֲפָתְךָ הִיָּקְרָה.

וישאו עיניהם ויראו והנה אורחת ישמעאלים באה מרחוק מדרך גלעד הולכים לרדת מצרימה. ויאמר אליהם יהודה מה בצע כי נהרוג את אחינו פן ידרשהו האלהים ממנו, ועתה לכו ונמכרנו אליהם וידינו אל תהי בו. ויעלהו מהבור וימכרוהו להם בעשרים כסף. והיה בוכה ומתחנן אליהם ואין שומע לו. וראובן אחיהם לא היה עמהם, ואחר זאת שב ראובן אל הבור לשאת אותו להשיבו אל אביו ולא מצא אותו בבור, וילך אל אחיו וימצא אותם עצבים על דבר יוסף ומתיעצים יחד איכה ישיבו את אביהם עליו [ספר הישר, פרשת וישב]. ויאמר ראובן ליהודה הגבור ולאחיו, באתי אל הבור והנה אין יוסף שם, ומה נאמר לאבינו כי אין אבי מבקש אותו כי אם ממני. ויענוהו אחיו, שמע נא ראובן אחינו כי את דמו לא שפכנו וכזה עשינו, ויך לבבינו אותנו על המעשה אשר עשינו וניחמנו על מעשינו ובקשנו ללכת להשיבו ואותו לא מצאנו.

[11] ואחר נועצו ביניהם וכו' בדם שעיר הטבילוה. שדמו דומה לשל אדם [רש"י בראשית לו, לא]. ויקרעוה וירמסוה בעפר, וישלחוה ביד נפתלי אל יעקב אביהם, ויצווהו לאמר כדברים האלה: אנחנו אספנו את המקנה ונבוא עד דרך שכם והלאה, ונמצא את הכתונת הזאת במדבר בין סיבכי היער, ועתה הבר נא הכתונת בנך היא אם לא. וירא יעקב את הכתונת ויכירה ויפול על פניו ארצה וידום כאבן, ויקם אחרי כן ויצעק בקול גדול ובבכי ועיניו זלגו דמעות מאין הפוגות, ויאמר כתונת בני יוסף היא. וימהר יעקב וישלח אל בניו עבד מעבדיו וילך אליהם וימצאם באים בדרך עם הצאן, ויבואו בני יעקב אל אביהם בערב והנם קרועי בגדים ואדמה על ראשם, וימצאו את אביהם צועק ובוכה בקול גדול ומתפלש באפר וצועק יוסף בני בני יוסף מי יתן מותי תחתך, ובוכה ומבכה ודמעות עיניו תפפפה וסופק על ירך וכף אל כף מכה. ויאמר יעקב אל בניו הלא תגידו לי מה הרעה הבאה עלי פתאום כיום הזה. ויענו את יעקב אביהם לאמר אנחנו באים היום כאשר נאספו הצאן ונבא עד עיר שכם במדבר על הדרך, ונמצא את הכתונת הזאת מלאה דם בארץ ונכיר אותה ונשלח אותה אליך התוכל להכירה. וישמע יעקב את דברי בניו ויצעק צעקה גדולה ומרה צרה כמבכירה, ויאמר אני מכירה כי היא כתונת בני יוסף אור עיני, הִיא לִי אוֹיָה לִי אֵלֵלִי לִי, טָרֶף טָרֶף יוֹסֵף בְּנִי, וּמִיָּדִי הִיָּתָה זֹאת לוֹ כִּי אֲנִכִּי שְׁלַחְתִּיהוּ אֵלֵיכֶם לְרֵאוּת אֶת שְׁלוֹמְכֶם וְאֶת שְׁלוֹם הַצֹּאן וּלְהַשִּׁיבֵנִי דְבַר מֵאֲתָכֶם, וַיִּלֶּךְ כֹּאשֶׁר צִוִּיתִיהוּ וְתִקְרָאנָה אוֹתוֹ כֹּאֵלָה וְאֲנִי אֹמַרְתִּי כִּי אֲתָכֶם הוּא בְּנִי מִחֲמַד נִפְשִׁי וְאוֹר עֵינִי, הִיא לִי אוֹיָה לִי אֵח. וַיִּעֲנוּ וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יַעֲקֹב, לֹא בָא אֵלֵינוּ וְאוֹתוֹ לֹא רֵאִינוּ מֵעַתָּה צֹאנֵנוּ מֵאֲתָךְ עַד פֶּה אֲבִינוּ [ספר הישר, פרשת וישב].

חיי רוחי יוסף בני. ובלעדיך מה אני. בא וספור דמעוות עיני. אשר בפנים נגרת.
 טפחתיך רביתיך. ומה מתקו לי חייך. מי יתן מותי פחתיך. ובמקומך אקברך.
 יוסף בני אי מקומך. בא וראה צרת אביך. אשר הוא מצר עליך. צרה גדולה ומרה.
 כל בניו ובנותיו קמו. לפיטו ולנחמו. ולא הטה אונו למו. ובניגון צעק וקרא.
 לי הטי אונגך כעיתי. כחל את עסקת ביתי. י"ד שנה בך עבדתי. ואחר היית עסקת.
 מאז פקדך אל יחיד. הרת נלדת בן יחיד. אור עיני יוסף הצדיק. הוא מנוכה הטהורה.
 גא אודיעך חמדת לבי. במותך גדל בלבי. וביוסף נתנחם לבי. בעת כי אותך אצרכה.
 שאי קינה נספדיהו. עוד עין לא תשורחו. סנה כעה אכלתהו. ולביתו עוד לא יסורת.
 עת נמכר יוסף לעבד. אז הנה הוא פשה אובד. ובכל זאת הוא הנה עובד. בכל לבו לצור נזרא.
 פעמים רבות הכוהו. ענוהו וימקרוהו. צועק ובוכה הנה הוא. ואין עונה בעת צרה.
 צעק לבו אל יי. יחיד כם יושב במעוני. הצילני מפעני. אלי הנאזר בגבורה.
 קורא לאל הוא ומנחל. ולבו רועד וזוחל. ובא אל קבורת כחל. אמו כי שמה נקברת.
 רץ נשפתח על קברת. וצעק צעקה מרה. עורי עורי אם תישרה. וראי כי אני בצרה.
 שורי בגוף אשר נלדת. ומשדנה לו הנקת. ואותו גדלת ורוממת. איך יחף הולך מדברת.
 תשש כחי מאד אמי. ומקברך קומי קומי. ובואי גא בבי עמי. ודרשי מאל כפרת.

פרק ג'

אמי אל תדום בת עיגף. ובכי מר על יוסף בגוף. ונעתירי לאל קונף. בכחו שמים שפרת.
 בגי אבי שגאוני. וכהנלדי הפשימוני. ולעבד מקרוני. לעם זר ולאמה זרה.
 גמלו כע תחת טובתך. אשר עשית עם אחותך. חלי ליוצר נשמתך. כי יוציא דיני לאוהת.
 דעי אמי חמדת לבי. כי נשפך לבי בקרבי. ומצר על צרת אבי. אשר נפשו בי קשורה.
 הנה צורח בקול מר. ולבו הנה חמרמר. ושמע קול ולו יאמר. הסבת ושמע אדברת.
 ובאתי להגיד לך. כי רב טוב הצפון לך. לך ישפחו אסיה. ותהי על שקמך המשרת.
 זכור בוראך הגדול. ובטוב ללב עלו תסבול. נדום לאל ולא תבול. ותופע עלך נהרה.
 חכד לב יוסף בקראתו. קונחו נצב לקראתו. ויאמר הרביבו אותו. על הנמל חיש מהרה.
 סהר לב הורד מצרימה. בגזרת שוכן שמימה. למען יבואו שמה. בגי אברכם ושרה.
 יוסף השנאוי לאחים. נמכר לשר הטבחיים. ודרכיו היו מוצלחים. בענור יוצר כל נברא.
 פבד ויקר נתן לו. פוטיפר האדון שלו. ויעזוב כל-אשר לו. בידו גם הסחורה.
 לא ידע אתו מאומה. וישרת אותו בתמימה. ועד מאד קרנו כמה. ובגדו היתה המשרת.
 מצא חן בעין כל רואה. ופה תואר ויפה מראה. וכל רואהו משתאה. כי יפיו פסמה ברה.
 נשאה אז אשת אדוניו^[12]. את עיניה למול פניו. חמדה יפיו ואור עיניו. ובלבה שלמה בערה.

[12] נשאה אז אשת אדוניו וכו'. תחלה לא עלה על לבה לזנות עם עבד בזוי, אבל אחר שראתה מעלתו בבית אדוניו נשאה את עיניה אליו והחשק גבר, ותסיתהו יום יום לשכב אצלה להיות עמה

ספֿרָה לוֹ חַי רֵאשֶׁה. כִּי דְבָקָה נַפְשִׁי בְּנַפְשֶׁה. וּבֹעֵר בְּלִבִּי חֲשָׁקָה. וְאִין דַּעְתִּי מִתְּסַרְסְרָה. עֲתָה שְׁמַע אֶל גְּאוּמִי. יוֹסֵף וּבֹא שְׂכָבָה עִמִּי. וְתִהְיֶה נְגִיד אוֹלָמִי. וְלֵךְ כָּל אֶבֶן וְסָרָה. שְׂמַח כִּיּוֹ אֲזִי בְּסִכְמָה. חֲדָלִי גְבִרְתִּי הַרְמָה. חֲלִילָה מַעֲשׂוֹת זָמָה. וְחֲטָאִיתִי לֹאֵל נוֹרָא. צַר וּמִצּוֹק אֲזִי הֵנָּה לָהּ. עַל כִּי לֹא שְׁמַע לְקוֹלָהּ. לְהַיּוֹת עִמָּה לְשָׁכַב אֲצִלָּהּ. וְעַצְמָהּ הֵן חוֹפְרָה. קִרְאָה לְיוֹסֵף בְּעוֹדוֹ. בְּבֵית שְׁמָה לְבִדּוֹ. וְתִתְּפֹשְׁהוּ בְּבִגְדוֹ. הַעֲזֵה פָנִים וְאַמְרָה. רֵאשֶׁה כִּי אֲבָדָה הַעֲצָה. וְכֵן טוֹבָה הַמְּנוּסָה. עֲזֹב בְּגָדוֹ וְלַחוּצָה. גַּם יֵצֵא מִן הַסִּדְרָה. שׁוּב כִּי אֲדוֹנָיו אֵל בֵּיתוֹ. וְסִפְרָה לוֹ אֲזִי אֲשֶׁתוֹ. כִּי אֵיךְ יוֹסֵף זָקֵן בֵּיתוֹ. כִּי לְשָׁכַב עִמִּי וְאַקְרָא. תִּתְּקֵה עֲזֹב בְּגָדוֹ אֲצִלִּי. וְגַם הַחוּצָה מִמּוֹלִי. אֲזִי לִי עַל רוּעַ מִזְלִי. וְעַצְמָהּ הַנִּעְצָה.

פרק ד'

אֲדוֹנָיו אֲזִי חָרָה אַפּוֹ. וַיִּשְׁלַח בּוֹ אֶת כָּל קֶצְפוֹ. וְאָמַר מִהֵרָא צֵא מִפֶּה. חוֹשֶׁה וְאֵל תִּתְּחַרְתֵּה. בְּרַעֲשׁ וּבְרוֹנוֹ אָמַר. הַנִּיחֵהוּ חַיִּשׁ בְּמִשְׁמָר. עַל אֲשֶׁר חִרַע וְהִמָּר. וּכְאֵל לְכַבּוֹשׁ הַגְּבִירָה. גָּדַל יְגוֹנוֹ וְאַבְלוֹ. וְעָנּוּ בְּכָבֵל כְּגִלּוֹ. צוּעֵק וְאִין שׁוֹמֵעַ לוֹ. זוּעֵק וּבּוֹכָה בְּמִרְתָּה. דִּלְפָּה נַפְשׁוֹ מִתּוֹנָה. וְכָלְתָהּ מִן הַדְּאָגָה. וְלֹאֵלֵהִים חַי עוֹרְגָה. אֲנֵא חֲשָׁבְתִי הָאִירָה. הַיּוֹצֵר חֲמָה וְסִמָּה. הִטָּה לוֹ שְׁלוֹם בְּנִהָרָה. וּבְעֵינָי שׁוֹר בֵּית הַסּוּהָרָה. מִצָּא הֵן כְּרוֹב תִּפְאָרָה. וַיִּתְּקִידֵהוּ אֲזִי הַשָּׁר. עַל כָּל אֲשֶׁר בַּמֶּאֱסָר. וְחִסְדּוֹ מִמֶּנּוּ לֹא סָר. וּפְסָקְתּוֹ רוּחוֹ שְׁמָרָה. וְזֶה וַיִּשָּׁר וְנִחָמָן. צַדִּיק וְנִטַּע נִעְמָן. וְטוֹב לֵבָב וְגַם כְּחֶמֶן. וַיִּשָּׁר שֵׁם שְׁנַיִם עֶשְׂרֵה. חֶסֶד נוֹצֵר לְאֵלִים^[13]. סֶבֶב כִּי שְׁנֵי אֵלִים. שׁוֹר מִשְׁקִים וְשׁוֹר הָאוֹפִים. חֲטָאוּ לְמַלְכָם הַנוֹרָא. סָרְסָם גְּחִתָם גִּזְרֵם. בְּסוּהָר יוֹסֵף גְּתָנָם. וַיִּשְׁנֶה אֶחָת שֵׁם הָנָם. וַיַּחֲלֵמוּ חֲלוֹם נוֹרָא.

[בראשית לט, י], ולא שמע לקולה ולא הטה אוזן לה. ובראותה כי הופרה עצתה, ותבער כאש חמתה, ובבא אדוניו אל ביתו ספרה לו אשתו [תנחומא, פרשת וישב, סי' ט].

וכשמוע אדוניו את דברי אשתו, ויחר אפו ביוסף ויתנהו אל בית הסוהר מקום אשר אסירי המלך אסורים, ויהי שם בבית הסוהר, ויהי ה' את יוסף ויט אליו חסד ויתן חינו בעיני שר בית הסוהר, ויתן שר בית הסוהר ביד יוסף את כל האסירים אשר בבית הסוהר, ואשר הוא עושה ה' מצליח [בראשית מ, כ כג], ונשאר שם יוסף עשר שנים [תנחומא, פרשת וישב, סי' ט].

[13] חסד נוצר לאלפים וכו'. הנה חז"ל [בראשית רבה פח, ב] בארו שחטא המשקה היה שנמצא זבוב בכוס, וחטא האופה היה שנמצא צרור בהלחם. וכשנעיין בדיניהם, הנה חטא האופה הוא פשיעה גדולה, וגם אופה אחר, משרת לשר קטן, יחשב לו זאת לפשע אם ימצאו עפר וצרורות בלחמו. אבל חטא המשקה הוא קל מאד שהזבוב יפול בכוס לרוב והוא קרוב לאונס, והיה חטא זה גדול יען שהיה משקה המלך שמצד זה גם חטא קטן לגדול יחשב, וזה שאמר שהמשקה חטא מצד שהוא משקה מלך מצרים כי אצל אחר לא יחשב זה לחטא כלל. והאופה חטא מצד עצמו שהוא חטא גם אצל אופה אחר. אולם כשנדקדק בפרשה זאת לפעמים יקראם בשם "משקה" ו"אופה" [בראשית מ, א], ולפעמים יקראם בשם "שר המשקים ושר האופים" [שם, ב], ומזה מבואר כפי מה שכבר העירו המפרשים [ספורנו, בראשית מ, א] שהיה בחצר מלכותו של פרעה, כמו שהוא גם היום בחצרות המלכים, שהמלך ימנה שרים גדולים מרואי פניו, שר אחד יקרא שר המשקים שהוא יתן הכוס על כף פרעה לכבוד ולתפארת, ושר אחד יקרא בשם הכבוד שר האופים שהוא יביא על שלחן המלך מכל מאכל פרעה מעשה אופה. אולם השרים האלה שהם שרים גדולים ונכבדים לא יעסקו בעצמם לעשות היין ולאפות הפת, רק הם יש להם עבדים אומנים במלאכות אלה והם נאמנים לאדונייהם שנכון לבם בטוח שלא יחטאו באומנותם, כי כל חטא ופשע שימצא בפת בג המלך וביין משתיו, לא יעניש המלך את החוטא לבד רק גם את השר המופקד

יוסף השכם בא אליהם^[14]. וירא פי רעים פניהם. וישאל ויאמר להם. מדוע רוחכם סרה. פלאחד ספר חלומי. לו לדרוש פתרון מעמו. ויוסף אז פתר למו. באשר מאל נגזרה. לשר המשקים אמר לו. ישוב על כנו ומשלו. ולשר האופים כי יתלו. אותו על העץ וקורח.

ואלה חלומותיהם

שר המשקים ראה^[15] גֶּפֶן. וְשֵׁשׁ שָׂרִיגִים בְּגֶפֶן. וְעַד פֶּה נֶכַח וַיִּפֹּן. וְעָלְתָה נֶצֶחַ בְּמַהְרָה.

אוצר החכמה

על זה מן המלך שהוא קבל עליו אחריות של האומנים שהפקיד במקומו לעבוד עבודתו. עפ"י ספר כי חטאו המשקה והאופה, שהם האומנים שמנו אותם השרים.

ובאר גם כן כי חטא המשקה היה קטן מחטא האופה ולא יחשב חטא רק מצד שהוא משקה מלך מצרים כנ"ל, ובאר שחטא המשקה והאופה שהם האומנים היו לאדונייהם [בראשית מ, א], ר"ל לשריהם, המשקה חטא לשר המשקים אדוניו והאופה לשר האופים, ועיקר החטא היה למלך מצרים [שם], ועז"א במדרש [בראשית רבה פח, ב] רבנן אמרי שר המשקים זבוב נמצא וכו'. לאדונייהם, בתשמיש אדונייהם, ר"ל המשרתים הקטנים חטאו בתשמישם ואומנותם לאדונייהם, ר"ל לשר המשקים ושר האופים.

והנה, הגם שכשנבחין חטא המשקה והאופה בבחינת העבדים היה חטא האופה גדול ביתר שאת מן חטא המשקה וכנ"ל, וכשנבחין החטא בבחינת השרים, חטא שר המשקים גדול מחטא שר האופים, כי שר האופים לא חטא מאומה אחר שהוא אינו אופה את הפת בעצמו רק על ידי האופה מאין היה לו לדעת כי נמצאו צרורות בהלחם, וא"כ הוא בעצמו לא חטא מאומה רק שהוא נכנס בערבות בעד האופה משרתו שהוא חוטא ואשם. אבל שר המשקים חטא בעצמו שהלא היה יכול לראות את היין שבכוס אם הוא נקי מזבובים ולמה לא בדק את הכוס תחלה, נמצא שאם היה קצף פרעה על העבדים הקטנים היה קוצף על האופה בעצם ראשונה ועל המשקה אחריו כטפל ובלתי עקר בהחטא. אבל יען כי קצף המלך על שני סריסיו [בראשית מ, ב], שהם השרים הצריכים ליתן דין וחשבון על זה לפני המלך, והיה עקר הקצף על שר המשקים שהוא פשע בעצמו ואחריו על שר האופים שלא חטא בעצמו רק מצד הערבות.

והנה עיקר ספור זה הוא להודיענו איך סיבב הבורא ית' בהשגחתו המיוחדת סבובים שיעלה יוסף לגדולה, שזה נסתבב על ידי שקצף פרעה על עבדיו ונתנם במשמר ששם נמצא יוסף, ועל ידי כן נזכר אל פרעה, וכמ"ש במדרש [מגילה יג ע"ב] הקציף הקב"ה אדון על עבדיו כדי ליתן גדולה לצדיקים, פרעה קצף על עבדיו כדי לתת גדולה ליוסף.

ואם היה יוסף פותר את החלום כפי מה שהיה ראוי לשני השרים האלה כדן וכמשפט, ששר המשקה יתלה על העץ ושר האופים יושב על כנו, לא היה יוסף עולה לגדולה כי היו חושבים שפתר להם כן מפני שהסבירא היתה נותנת שישפטו כראוי להם על פי חטאם, ששר המשקים היה חוטא יותר משר האופים.

אבל אחר שפתר יוסף היפך ממה שהיה ראוי על פי היושר והסבירא ונתקיים כן, מזה ראו שהוא איש אשר רוח אלהים בו, שלפי עומק הדין היה ראוי ששר האופים יצא חפשי ושר המשקים יתלה, שזה היסוד הראשון לגדולת יוסף.

והיה מהשגחת הבורא ית' עילת העילות וסבת הסבות שנתן אותם פרעה במשמר בית שר הטבחים ולא במשמר אחר, וששר הטבחים נתן אותם אל בית הסוהר במקום אשר יוסף אסור שם, וגם היה בהשגחת הבורא ית' שהפקיד את יוסף אתם ולא אחר, וגם שנתעכבו במשמר שנה תמימה [רש"י, בראשית מ, ד] שעל ידי כן היה רגיל עמהם וערב לבו לשאול אותם מדוע רוחכם סרה, שלא היה שואל מהם כזאת אם לא התחזק אצלם לאיש נאמן רוח ימים רבים.

[14] יוסף השכם בא אליהם וכו'. כבר אמר החוקר שהשר והעבד כשיהיו שניהם גרים בארץ נכריה או נתונים בשביה, יאהבו זה לזה כאלו הם אנשים שוים, ולזה מצא את לבו לשאול אותם מדוע רוחכם סרה היום ומה יום מיומים.

[15] שר המשקים ראה. כבר אמרנו שלפי שורת הדין היה ראוי ששר המשקים יענש ושר האופים יצא לחפשי, אומנם בעבדיהם שהם המשקה והאופה שמסתמא ישבו גם הם בבית הסוהר שהם החוטאים לאדונייהם היה ראוי שהמשקה יצא חפשי והאופה יתלה, ואם כן החלום שחלמו שפתרונו הוא ששר המשקים יושב על כנו ושר האופים יתלה, דין זה היה נכון במשפט העבדים שלהם שהם המשקה

והקשילו האשכולות. ענבים טובות ומעולות. נישחט אותם למלאת. את כוס פרעה הוד תפארתה. ויאמר לו זה פתרונו^[16]. עוד שלשת ימים הנו. פרעה ישיבו על פנו. בבתחלה למשלה. וכאשר ייטב לה. וזכרתני אתה^[17]. לפני האדון מלכה. והוצאתני לאורה. בארץ עברים נולדתי. ומשם גנב גנבתי^[18]. וגם פה הן לא פשעתי. וישמו אותי בבוכה. שר האופים כזה עולים. על ראשו שלשה סלים^[19]. ובצליון מאכלים. אשר לפרעה נבחרה. והעוף אוכל מן הסל. אז מאותו הפאכל. ולהשקיט רוחו לא יוכל. מהפסחה הנזכר. עוד שלשת ימים לה. ישא פרעה את ראשו. ועל העץ יתלה אותו. והעוף בך ינסך. מאחר ימים שלשה. בפתרון יוסף בן נעשה^[20]. כי שר המשקים ראש נשא. ושר האופים לקבוצה. נגלה מקץ שנתים. מאל חלומות שתים. לפרעה מלך מצרים. ולכל חכמיו אז קרא^[21].

והאופה לא במשפט השרים שהם שר המשקים ושר האופים, ו"ש ששר המשקים חלם לו ענבים ויין ושר האופים חלם לו ממעשה אופה, כל אחד מאומנותו באשר הוא שר המשקים ושר האופים, לא באשר הוא משקה ואופה, כי זה חלם שנותן הכוס לפרעה [בראשית מ, יא] וזה חלם לו שלשה סלים ובהם מאכל פרעה [שם, טז] שזה ישא השר לא העבד אשר תחתיו.

ואם נעריך את כל איש מהם לפי הפתרון, מבואר שלא יצדק הפתרון על השרים רק על המשקה והאופה שהם העבדים שהם גם כן היו אסורים בבית הסוהר, ועליהם היה פתרון זה צודק לפי הדין. ומזה מבואר שפרעה דן אחר כך את השרים לפי משפט הראוי לעבדיהם כי באשר נכנסו בערבות בעד עבדיהם, יפקוד עליהם את עון עבדיהם, וזה דבר חדש ומתמיה.

[16] ויאמר לו זה פתרונו. פתר לו ששלשת השריגים מורים על שלשת ימים, שעד עתה היה לך גפן בוקק, ר"ל שמשפטך היה שתמות, רק שבשלשת ימים אלה ישתנה דינך שגפן בוקק גפן פרי ישוה לו לתת היין אל כוס פרעה, ובעוד שלשת ימים ישתנה דינך לטובה והשיבך על כנך, היינו לביתך ולאחותך, שעד עתה הרוגי מלך נכסיהם למלך [סנהדרין מח ע"ב] ועתה תשוב למשרתך כבתחלה והיית נקי וזך מפשע, ועל ירך אצא גם אני לחפשי שאני אסור פה בחנם וחף אני בלא פשע.

[17] וכאשר ייטב לך וזכרתני אתך. שאתה מחוייב להוציא אותי מן הבור לשלם לי טובה תחת טובה, והזכרתני לפני האדון מלךך ותוכל לפעול עמי טובה זאת בדבור קל שתזכיר לפניו שאחד יושב בבית הסוהר בלא פשע ותוציאני לאורה.

[18] ובאר הדבר איך בדבור קל אל פרעה יוציאהו לחפשי והוא כי אין לאדוני שום זכות לכלוא אותי פה בבית הסוהר, שזה לא יוכל לעשות רק אם אני עבד באמת שאז יכול האדון לעשות עם עבדו מה שרצה, וזה אינו אמת כי בארץ עברים נולדתי ומשם גנב גנבתי [ע"פ בראשית מ, טז] ואיני עבד באמת, וכן אין לו כח לעצור אותי בבית האסורים על ידי שחטאתי איזה חטא שמגיע לי מאסר דרך עונש, כי וגם פה לא פשעתי [שם, טז], והביא ראיה שלא חטא מאומה באשת אדוני והעד וישמו אותי בבור [שם], שאם הייתי חוטא באשתי באמת הלא היה הורג אותי כדין, וממה ששם אותי בבור מבואר שידוע שאתי הצדק ולא עשה זה רק לחפות על אשתו.

[19] ושר האופים ראה עולים על ראשו שלשה סלים. חלום שר האופים היה בהיפך מחלום שר המשקים, שהוא חלם שראה שלשה סלים על ראשו ובסל העליון היה מכל מאכל פרעה וכבר היה מעשה אופה שהיה עד עתה פתו אפויה ומזומנת לעלות על שלחן המלך רק עתה בא עוף השמים והוא אכל אותם תחת שיאכל המלך. ועל זה פתר לו יוסף ששלשת הסלים מורים גם כן שלשת ימים, ושהראו לו שהגם שעד עתה היה מוכן לשוב אל בנו, באלו השלשה ימים ישתנה דינו לרעה וישא פרעה את ראשו ותלה אותו על עץ.

[20] מאחר שלשה ימים כפתרון יוסף כן נעשה. וזה גרם פתרון יוסף, שעל ידי פתרונו סבב ה' שיהיה כדבר הזה כדי שיעלה יוסף לגדולה, ועל זה אמר במדרש [בראשית רבה פח, ו] אירע לזה מה שנאמר לו ולזה מה שנאמר לו, ר"ל שלא היה על פי משפט רק מצד שכן נאמר לו מפי יוסף.

[21] וקרא לכל חכמיו היודעים באצטגנינות וספר להם את חלומי, שבאמת היה חלום אחד כמו שיתבאר, וחכמיו חשבו שהם שני חלומות [שם פט, ו], ועל זה אמר ואין פותר מכל עמו, שהיה חלום של מלכות שהוא חלום כולל על כל המדינה [שם פט, ד].

סי' חלם פרעה

חלם והנה הוא רואה^[22]. שבע פרות יפות מראה. ופרות רעות המראה. שבע עולות מהיאורה^[23].

פרות שבע האחרות. הרעות והמוזרות. אכלו את שבע הפרות. יפות המראה וצוה. ראה עוד שבע שבלים^[24]. מלאים מזבים ומעולים. בלעו אז שבע שבלים. שדופות קדים במהרה.

עגמה אז רוח פרעה. ואין מי פתרון ידיעו. להשקישו ולהרגיעו. ונפשו היתה סוערה. הוא חלם בלילה אחת. שתי חלומות באחת. ולא מצאה נפשו נחת. ואין דעתו מתקנת. ספר להם את חלומו. ואין פותר מכל עמו. נחה אפו ונעמו. ונחמתו בו בערה^[25]. ענה שר משקים ואמר^[26]. נמצא אתנו במשקם. נער עברי^[27] והוא יאמר. פתרון חלומך במהרה.

פתר הוא חלומותינו^[28]. פאשר נגזר עלינו. ומזאת נתברר לנו. כי ברוח אל יפתוה.

[22] חלם והנה הוא רואה וכו' שבע עולות מהיאורה. יען שהמצרים היו מאמינים בהנילוס שיש בו כח אלהות [תנחומא, פרשת וישב, סי' ט], וכן היו מאמינים בכח שור והיו עובדים להפרה, כי השובע והתבואה בא מן הנילוס ורב תבואות בכח שור [משלי יד, ד]. לכן הראו לו הפרות הטובות המורות על השובע עולות מן היאור (כדאיתא במדרש [בראשית רבה פט, ד] רמז רמז לו שאין השובע בא למצרים אלא מן היאור וכן אין הרעב בא אלא מן היאור).

[23] ופרות רעות המראה שבע עולות. היינו שלא יהיה הפסק בין שנת השובע להרעב. ואמר עולות מהיאורה שעל ידי היאור יהיה הרעב [אור החיים, בראשית מא, ב], ובתחלה בארץ מצרים היה לחם, ואחר כך שבע פרות הרעות אכלו את שבע הפרות יפות המראה, כי אחר כך אכל הרעב את השובע ותרעב כל ארץ מצרים ללחם.

[24] ראה עוד שבע שבלים. החלום השני היה פתרון של החלום הראשון, שהפרות מורות [על] החרישה והזריעה והשבלים מורים על התכלית שהיא הקצירה, והפתרון מבואר יותר. והיה פה שלשה ענינים שבעבורם ראוי שיתקיים החלום, הא' שהיה חלום שנשנה, הפרות והשבלים. ב' - היה חלום שנפתר בתוך חלום. ג' כי עגמה אז רוח פרעה שנרגש מאד מן החלום וזה מורה שהוא חלום אמתי כמ"ש בספר החלומות.

[25] ומאת ה' היתה זאת כי שגו ברואה ורק פתרו על ענינים פרטיים, כמ"ש במדרש [בראשית רבה פט, ו] ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר פותרין היו אותו אלא שלא היה קולן נכנס באזניו, שבע פרות הטובות שבעה בנות אתה מוליד, ושבע פרות הרעות שבע בנות אתה קובר. וכן אמרו שבע שבלים הטובות שבע מלכיות אתה כובש, ושבע שבלים הרעות שבע אפרכיות מורדות בך, הה"ד (משלי יד, ו) בקש לץ חכמה ואין, אלו חכמי פרעה וחרטומי מצרים, ודעת לנבון נקל [שם], זה יוסף.

[26] ענה שר המשקים ואמר. הנה רצה לברר לפרעה שיוסף פותר החלום ברוח אלהים אשר בקרבו, לא לפי הסברא בכח המשער שבו יפתרו כל פותרי החלומות, וידוע שמצד המשפט היה ראוי ששר המשקים יענש ושר האופים יצא לחפשי, ובזה נתברר שיוסף לא פתר החלום לפי כח המשער והסברא, שאז הלא הסברא היתה נותנת בהיפך ששר המשקים יתלה ושר האופים ינצל, כי עקר קצף פרעה היה על שר המשקים, ושר האופים ניתן למאסר כטפל לשר המשקים. ויען שמזה נודע גדולת יוסף שלא פתר בכח המשער רק ברוח אלהים, הצורך שר המשקים להגיד זאת לפרעה.

[27] ואמר כי נמצא אתנו במשמר נער עברי, בל תאמר כי יוסף היה מתהלך בעיר ונודע לו מאת נערי המלך משרתיו שכן נכון הדבר מעם המלך שזה ינצל וזה יתלה, וכן פתר, עז"א שהיה שם אתנו כלוא בסוהר. ולא תאמר שהוא איש זקן וכבר ראה ושמע הרבה מעניינים אלה כי רוב שנים ידיעו חכמה ועל פי זה הבין אחרית דבר משפטינו, עז"א שהוא נער. ואל תאמר שהוא בקי בנמוסי ארצנו וחקות משפטי המלך והבין את זאת, עז"א עברי ואינו יודע נמוסי ארצנו.

[28] פתר הוא חלומותינו כאשר נגזר עלינו. במדרש [בראשית רבה פט, ח] כך הוה עובדא, באשה אחת שבאה אצל רבי אליעזר וא"ל ראיתי בחלומי קורה שכבית נשברה, וא"ל את תלדי בן זכר והוא